

TÄHTITAIVAS, Myyttien alkukoti



ANU RAINELA-LANKINEN

Observatorion ystävien perustajajäsen ja pj 2012-2015

URSA:n hallituksen jäsen 2014-2020

Suomen Arkeoastronomisen seuran perustajajäsen ja
hallituksen jäsen 2015 ->

Harrastukset:

tähtitiede, arkeoastronomia, astrobiologia
tähtitieteen historia ja sen elävöittäminen
keskiaikatapahtumissa

KTM, yrittäjä Alnilam Oy

TAIVAANKANSI EHTI TULLA TUTUKSI



Taito käsitellä tulta on vanhempi kuin taito tehdä tulta.

Vaeltelevat ihmisryhmät kuljettivat tulta mukanaan ja vaalivat tulen henkeä päivin ja öin.

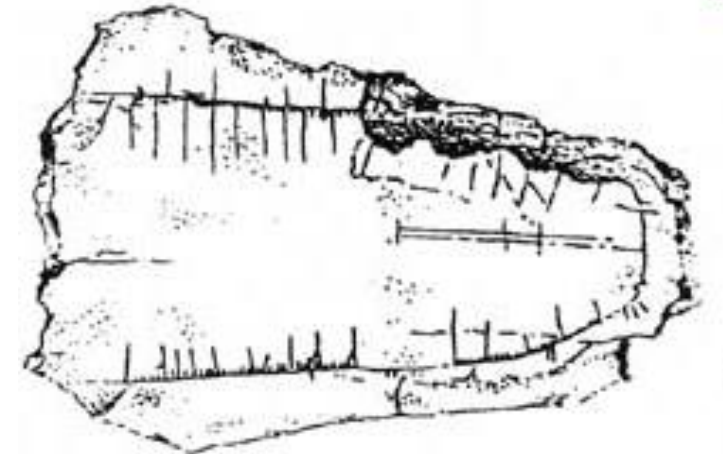
Yövahdeilla oli aikaa tarkkailla taivaankannen kiertokulkua.



Helposti havaittavia toistuvia ilmiöitä

- Auringon nousu ja lasku
- Nousu- ja laskupaikkojen vaihtelu
- Kuun vaiheet

Cro Magnonin ihmisten
luukaiverrukset 30 000 vuoden takaa
sopisivat Kuun vaiheiksi



KUOLEEKO AURINKO KOKONAAN?

Monissa vanhoissa myyteissä kuvataan kuinka Aurinko kuolee iltaisin tai kulkee kuolleiden maailmassa yön aikana.

Joka aamu odotettiin Auringon uudelleensyntymistä.

Talven tullen päivät lyhenivät ja sää viileni. Pelko maailmanlopusta saattoi olla konkreettista.

Auringon nousu- ja laskupaikkojen seuraaminen oli tärkeää.



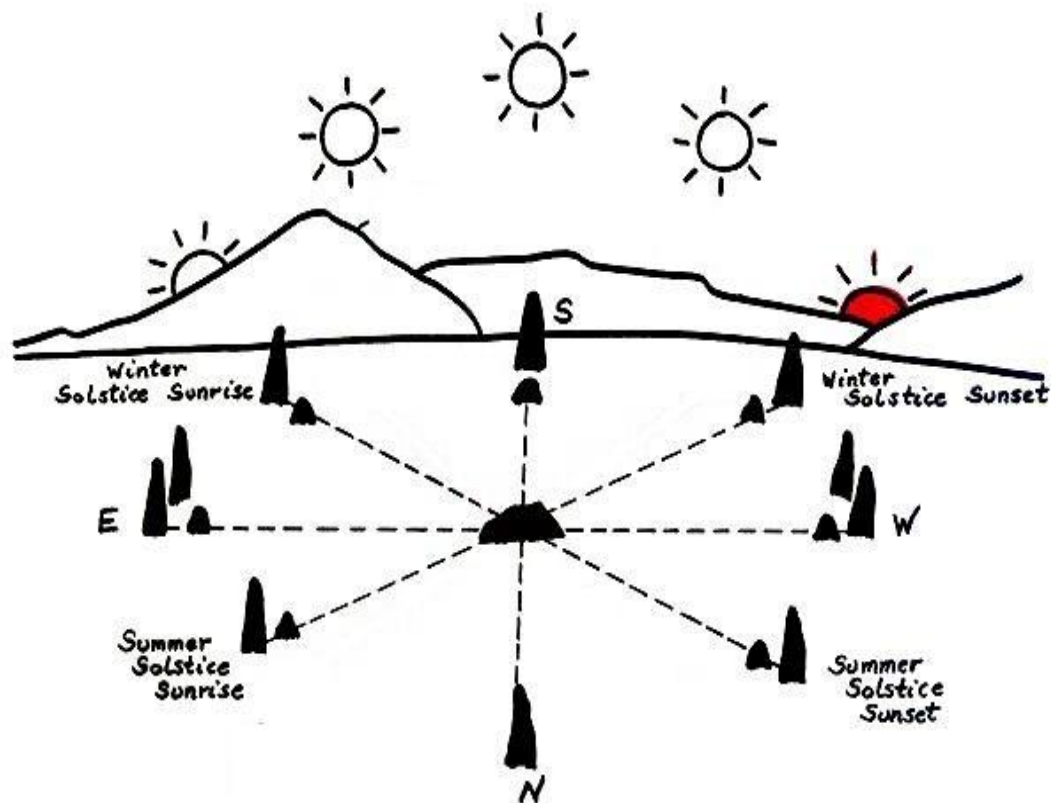
USKOMISESTA

Uskomisen hengellisiin olentoihin lienee ihmismielelle ominainen synnynnäinen piirre

Meillä on luontainen taipumus kuvitella asioita ja toimijoita sielläkin, missä niitä ei todellisuudessa ole

Mielikuvituksesta on apua vaaroihin varautumisessa, toisaalta mielikuvitus luo helposti ylimaallisia toimijoita, joiden olemassaolo tuntuu todelliselta

AURINKOSUUNNAT JA AURINKOJUHLAT



Kevätpäivän tasaus:

Marian ilmestys, pääsiäinen, vuoden alku, Purim

Vappu/Beltane

Kesäpäivän seisaus:

keskikesä, juhannus, Johannes Kastajan syntymä

Elokuun alku, elonkorjuun alku/Lughnasadh

Syyspäivän tasaus:

Johannes Kastajan sikiäminen

Kekri/pyhäinpäivä/Samhain

Talvipäivän seisaus:

joulu, hanukka, Saturnalia

Talvenselkä/Imbolc:

KASTELLIN JÄTINKIRKKO

rakennettu n. 5300 vuotta sitten



MAAILMANPUU, ELÄMÄNPUU, YGGDRASIL

Islamilaisilla, heprealaisilla, hinduilla, venäläisillä ja mayoilla on myyttejä maailman- tai elämänpuusta

Maailmanpuu sitoo taivaan ja maan yhteen, kannattelee taivaankupua ja pitää vedet ylhäällä

Maailma nähdään usein päällekkäisinä tasoina, joista alimpana maakannen alla ovat pimeät voimat, keskellä elävien maa ja ylinnä jumalten koti

Maailmanpuu pysyy paikallaan tukevilla juurillaan.

Maasta katsottuna noin 50°E – 50°N taivas näyttää pysyvän yöstä toiseen liki paikallaan. Tähdet kiertyvät taivaankannen ympäri hitaasti, vuodessa.



POHJOLASSA TÄHDET KIERTÄVÄT POHJANTÄHTÄÄ



**Tämä vuorokautinen
kierto näkyy kunnolla
vain 50° pohjoisen
leveysasteen
pohjoispuolella (ja
etelään 50°E)**

MAAILMANPYLVÄS

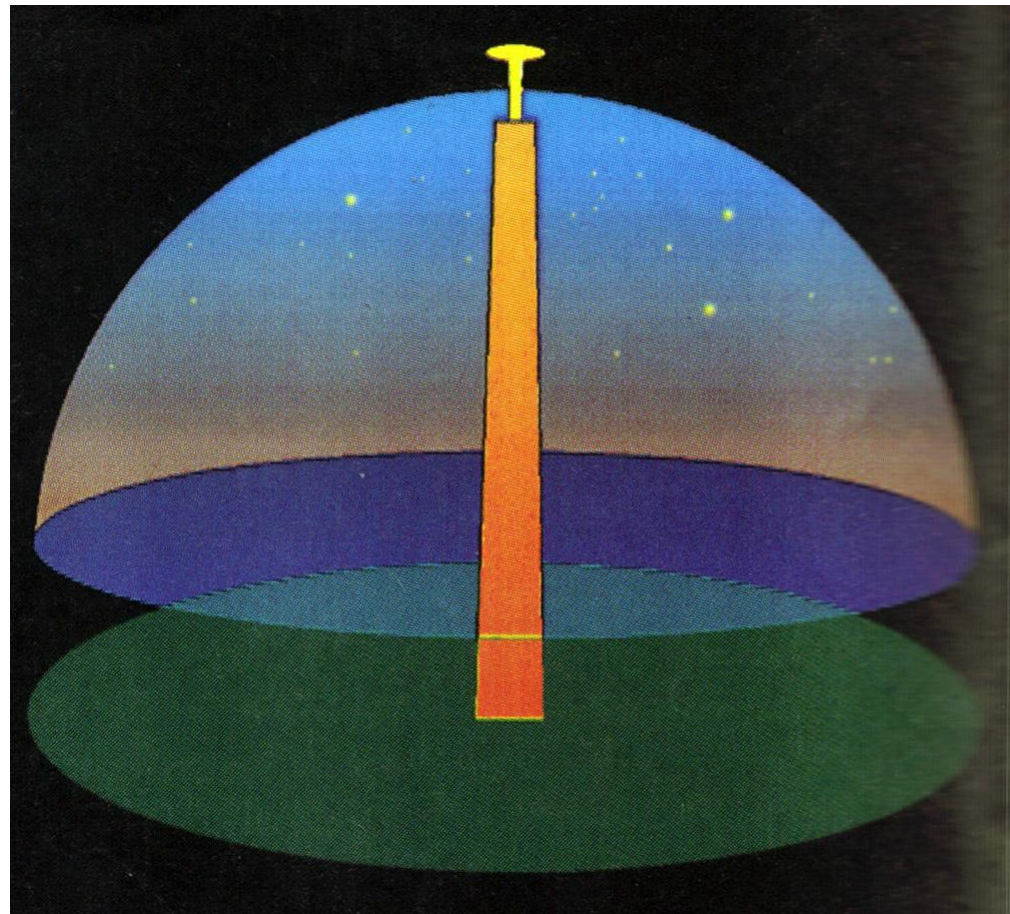
Indoeurooppalaisissa, germaanisissa ja mongolien taruissa taivaankantta kannattelee maailmanpylväs.

Pylväs pyörittää taivaankantta, jota pitää kiinni pronssinen tai kultainen taivaannaula, maailman tappi, pohjantähti.

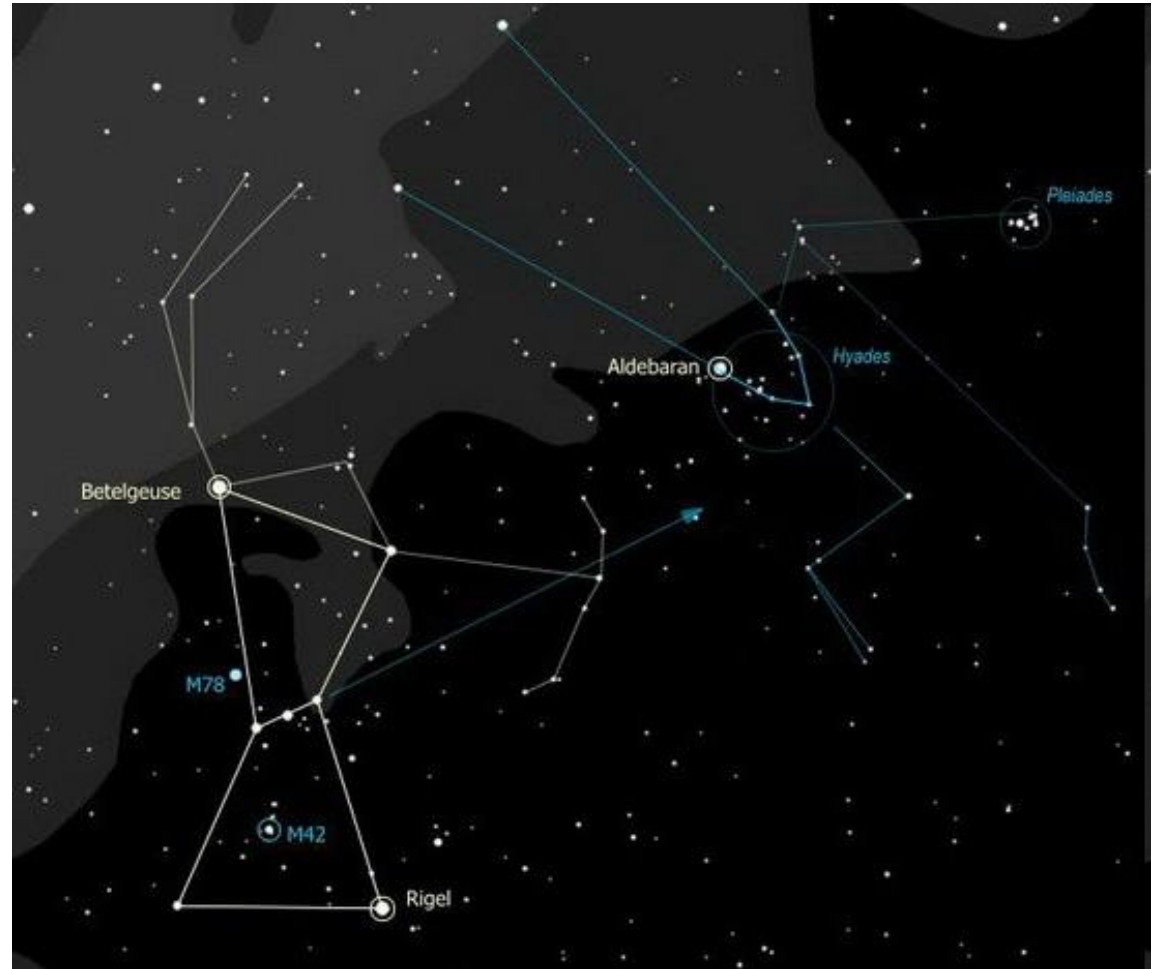
Maan sisässä pylväs nojaa usein kuparivuoreen.

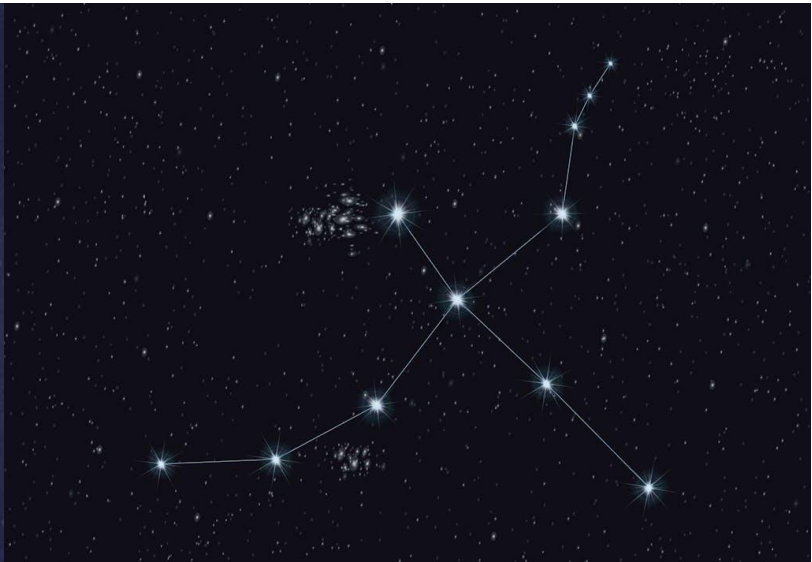
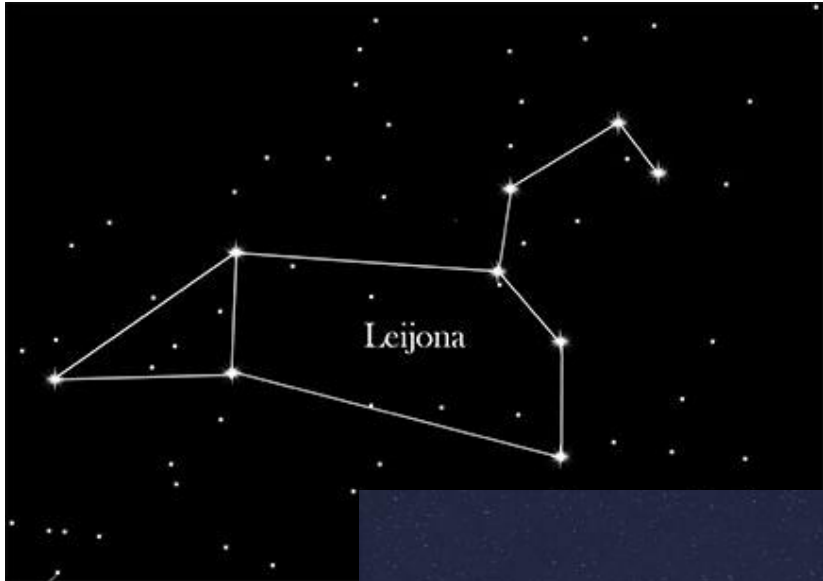
Pylväs välittää taivaan kierron ja siten valtavan voiman maan päälle, jossa se jauhaa myllynä

- * Skandinaavien Grotti-mylly
- * itämerensuomalaisten Sampo



Kiinnostus tähtiä kohtaan herää: LASCAUX 17000 VUOTTA SITTEEN



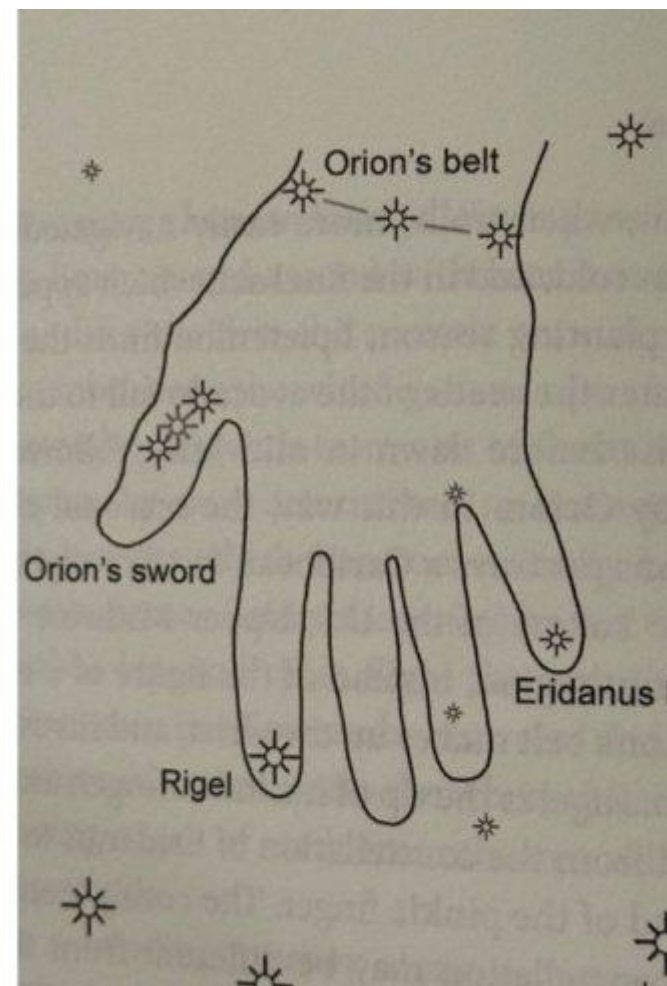
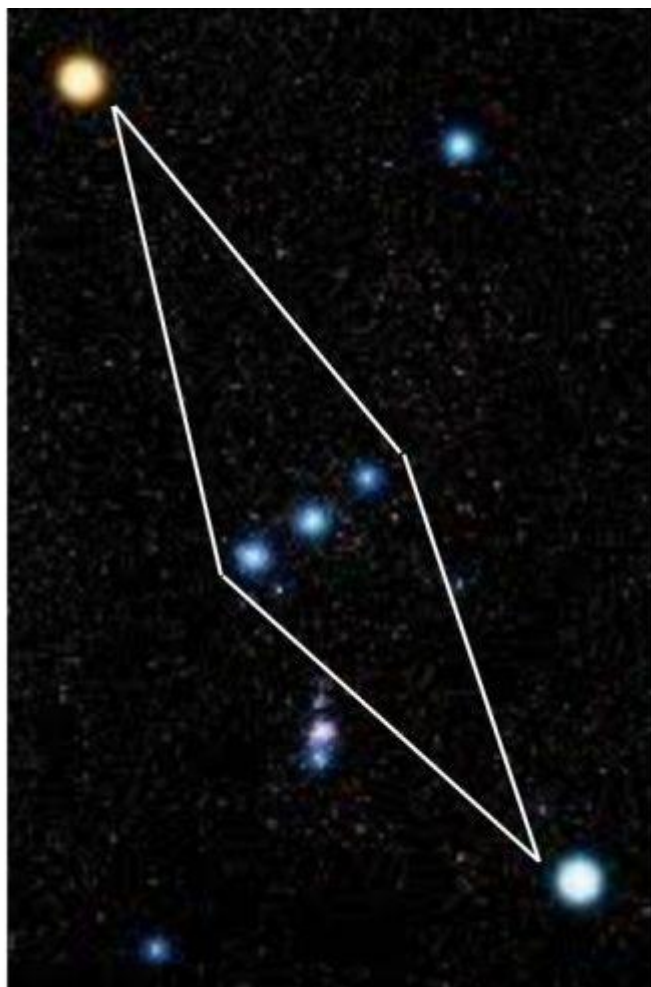


TÄHTIKUVIO KERTOO MYYTTISEN TARINAN

Kreikkalaisten mytologia koostuu Olympos –vuoren jumalista sekä joukosta erilaisia puolijumalia, nymfejä, fauneja ja henkiä

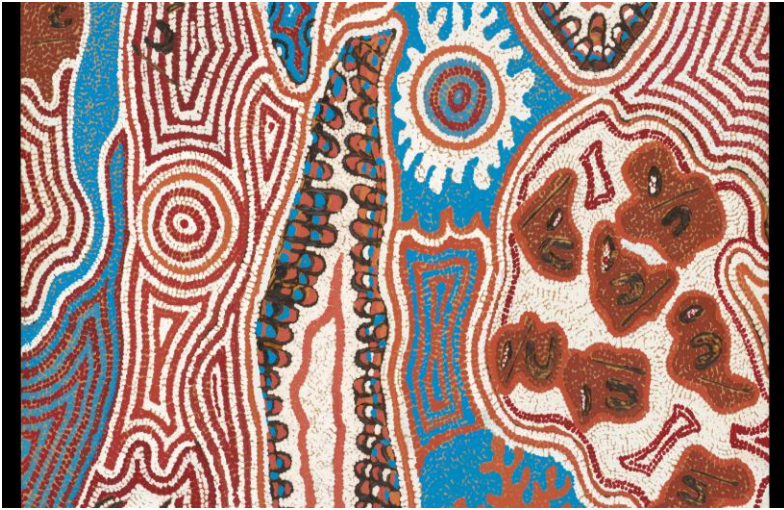
Useimpiin näistä liittyy tarina, josta muistuttaa taivaan tähtikuvio

Kreikkalaisille Metsästäjä
Maoreille Tamareretin tähtikanootti
Absarookeille Naisen käsi



SONGLINES – LAULULINJAT

Vanhin Seitsemän sisarta -tarina, noin 60 000 vuoden takaa



Australian luomiskertomukset, laululinjat, kertovat uniajan esivanhempien teoista. Ne opettivat aboriginaaleille kansan tavat ja perinteen sekä muodostivat kartan, joka ohjasi kulkua. Tarinat laulettiin ja tanssittiin.



Seitsemän sisaruksen laululinja kertoo kuinka seitsemän sisarusta joutui pakenemaan häijyä Wati Nyirua. Sisaret pakenivat taivaalle ja muodostivat Plejadien (Seulasten) tähtikuvion. Wati Nyiru jatkoi taivaalla heidän jahtaamistaan Orionina.

TÄHTIKUVIOIDEN NIMEÄMISESTÄ

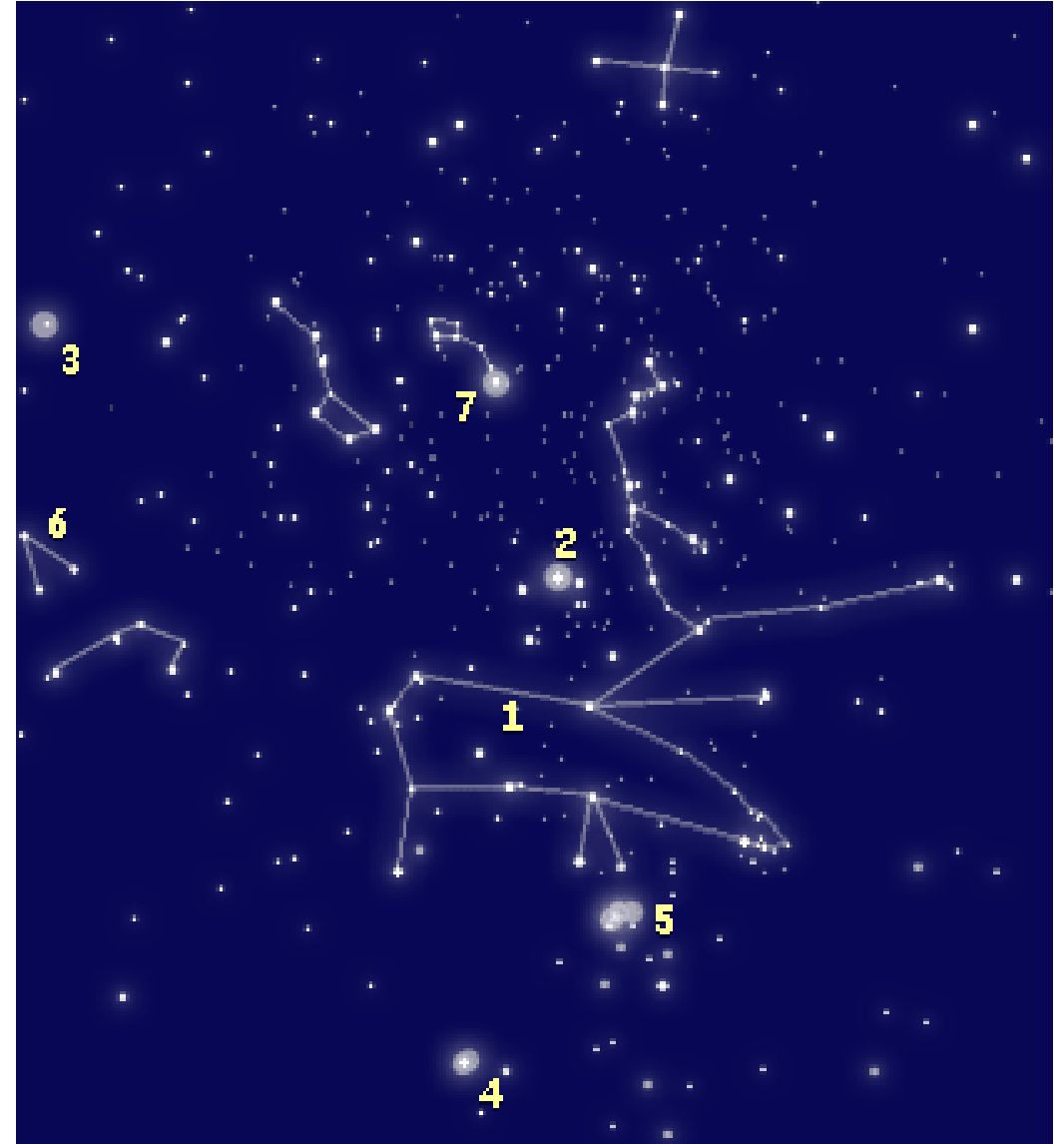
Kautta aikojen tähtiä on yhdistetty erilaisiksi kuvioiksi.

Saman tähtikuvion tähdet ovat usein varsin eri etäisyyksillä meistä eivätkä todellisuudessa kuulu mitenkään yhteen

Eurooppalaiset tutkimusmatkailijat nimesivät eteläisen taivaanpuoliskon tähdistöt mieleisikseen kysymättä alueiden alkuperäisväestöjen antamia nimiä

Vielä 1800-luvullakin tähtitieteilijät nimesivät tähdistöjä mesenaattiensa mukaan

Kansainvälinen tähtitieteellinen unioni IAU standardoi taivaan 88 tähdistöön 1928.



SUOMALAINEN TÄHTITAIVAS

Kansanperinnettä alettiin kerätä vasta 1800-luvun lopulla

Noin 50 tähden tai tähtikuvion nimeä, mutta osa päällekkäisiä

Otava, Seulaset, Väinämöisen viikate, Iso ja Pieni Karhu

Venus: Kointähti, Huomentähti, Iltatähti, Auringontähti

Auringonjumalatar **Päivä tai Päivätär** (n 1500 eaa)

sai seurakseen taivaanjumala **Ilmarisen**

Pronssikauden lopulla vakiintui **Ukko-ylijumalaksi**,
jolla oli pojat Ilmarinen ja **Väinämöinen**

näillä ei kuitenkaan ollut yhteyttä taivaankappaleisiin



PANTEISMISTA KOHTI MONOTEISMIA

Pienet metsästäjä–keräilijäyhteisöt eivät tarvinneet vahvasti auktorisoituja moraalikoodistoja

Jumalten tahtoon perustuvia normistoja alkoi kehittyä, kun yhteisöt kasvoivat riittävän suuriksi

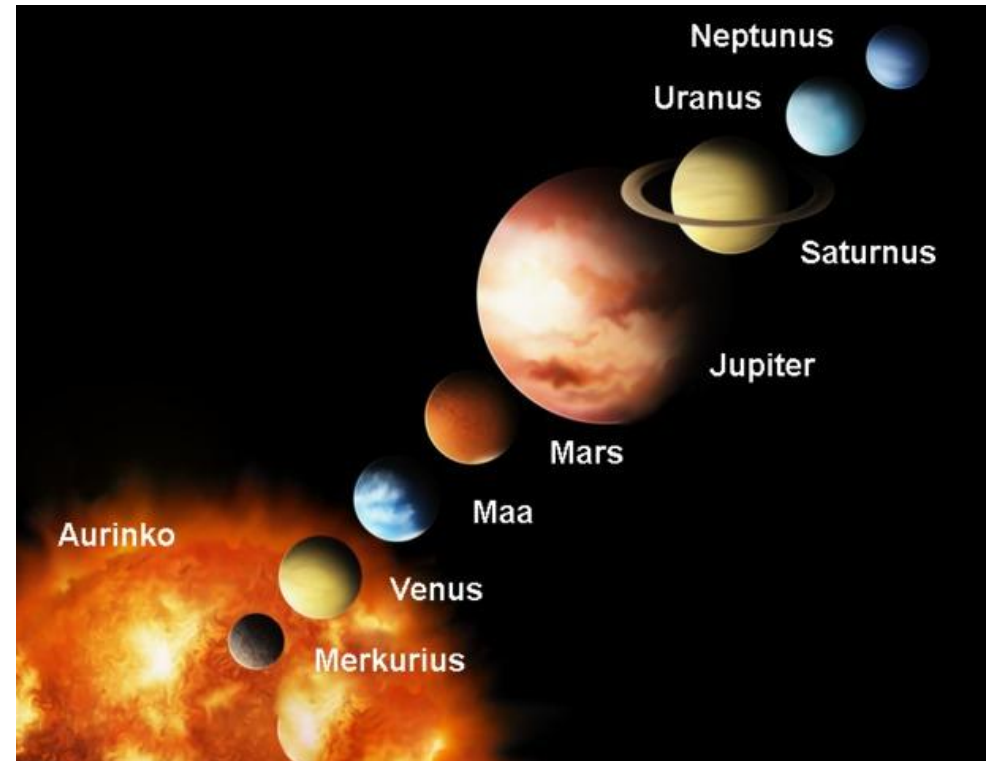
Oli helpompi hallita, kun 'käskyt tulivat taivaalta'

Ensimmäisiä erityisalan jumalia olivat sään jumalat (Zeus, Jupiter, Baal, Ukko...)

Taivaallisten jumalien viestien tulkitsijoiksi tarvittiin papisto

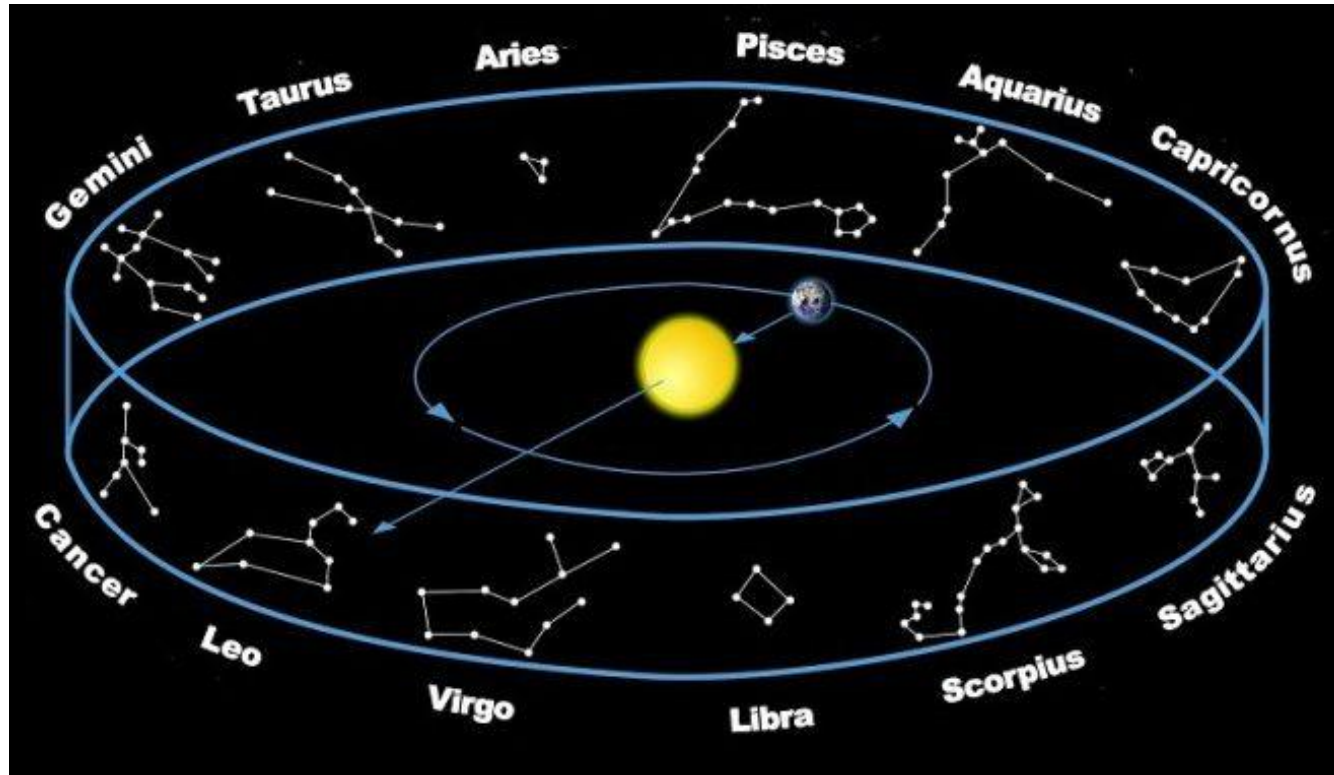
AILAHTELEVAT JUMALAT TAIVAALLA

- Paljaalla silmällä erottaa viisi planeettaa:
 - Mercurius
 - Venus
 - Mars
 - Jupiter
 - Saturnus
- Ne tunnettiin jo tuhansia vuosia sitten
- Uranus, Neptunus ja Pluto löydettiin vasta 1781–1930 kaukoputken avulla
- Kiertoradat osattiin laskea tarkasti jo 300-luvulla eaa.



ELÄINRADAN TÄHDISTÖT

EKLIPTIKA on Auringon näennäinen polku taivaankannen ympäri. Kuu ja planeetat ovat taivaalla lähellä ekliptikaa, **ELÄINRADAKSI** kutsutulla alueella.



JUMALTEN JOHDATUKSESSA

Auringon, Kuun ja planeettojen nopeat ja muuttuvat liikkeet nähtiin jumalten kannanottoina ihmisten kohtaloista

Kun tarvittiin apua päätöksentekoon, haettiin apua jumalilta, joiden tulevia liikkeitä yritettiin ennustaa

syntyi **ASTROLOGIA**

Babylonialaiset jakoivat n. 200 eaa. ekliptikan 12 kappaleeseen 30 asteen levyisiä osia ja nimesivät ne omiksi **merkeikseen**. Näin muodostuivat Eläinradan merkit, jotka tunnemme horoskooppimerkkeinä.

Merkit ja niitä vastaavat tähdistöt eivät osu kovin hyvin yksiin

Planeettojen sijaintia seurataan näissä "viipaleissa", ei todellisissa tähdistöissä



PLANEETAT, JUMALAT JA VIIKONPÄIVÄT

	jumala	latina	italia	englanti	saksa	ruotsi
maanantai	Kuu	dies Lunae	lunedì	Monday	Montag	måndag
tiistai	Mars/Tyr	dies Martis	martedì	Tuesday	Dienstag	tisdag
keskiviikko	Merkurius/Odin	dies Mercuri	mercoledì	Wednesday	Mittwoch	onsdag
torstai	Jupiter/Thor/Baal	dies Jovis	giovedì	Thursday	Donnerstag	torsdag
perjantai	Venus/Freja	dies Veneris	venerdì	Friday	Freitag	fredag
lauantai	Saturnus	dies Saturni	sabato	Saturday	Samstag	lördag
sunnuntai	Aurinko/Jumala	dies Solis	domenica	Sunday	Sonntag	söndag

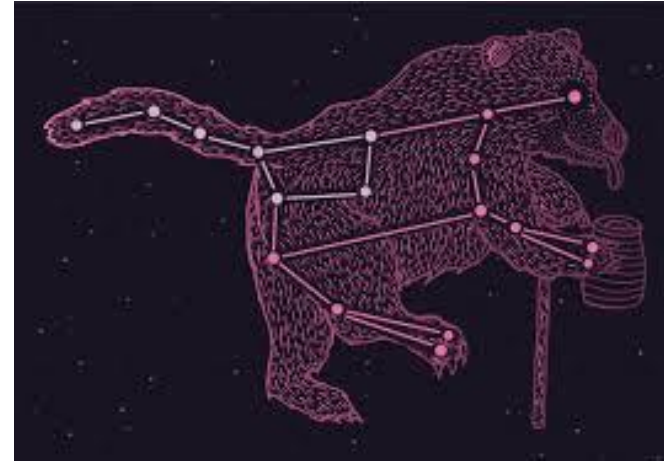
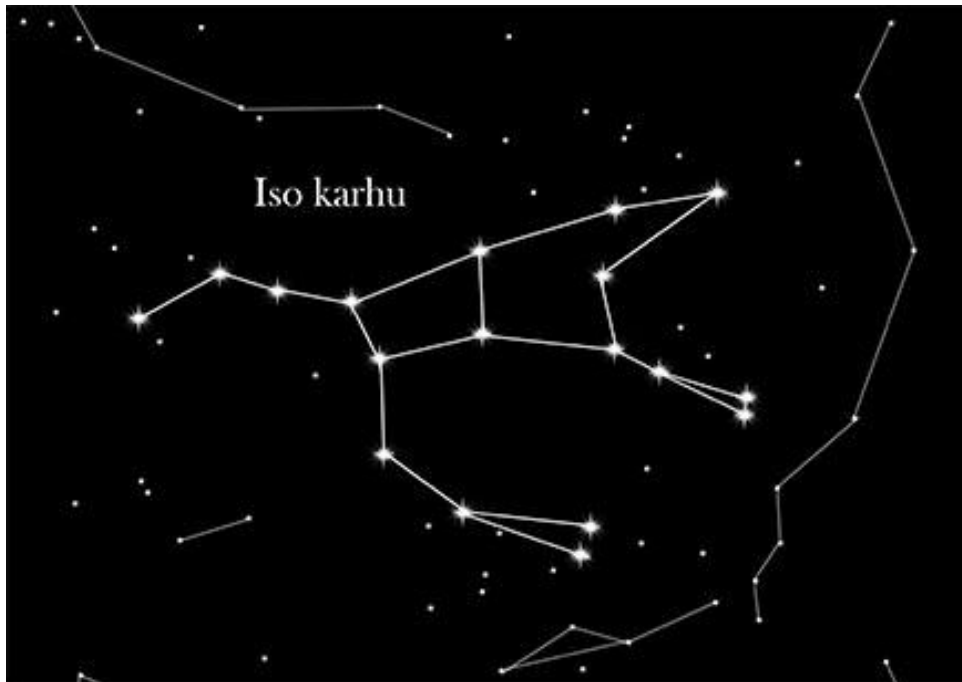
ISRAELIN-PALESTIINAN ALVEEN JUMALAT

Pääjumala EL (-> IsraEL) on tekstitulkinnoista ja säilyneiden kuvien perusteella päätelty auringonjumalaksi. Säänjumalana toimi **Baal**. Vähemmän vaikutusvaltaisena säänjumalana toimi **Jahve**.

800 -luvulla eaa Omrin dynastia määräsi pääjumalaksi Jahven, jolloin auringon- ja säänjumalat sulautuivat yhteen.

Jerusalemin temppelin tuhouduttua 587 eaa. voimaan astui yksijumalaisuus, ja Elin ja Baalin palvonta demonisoitiin.

MITEN SINÄ NÄKISIT TÄMÄN TÄHDISTÖN ?



HESEKIELIN ILMESTYS



ENKELEITÄ JA TAIVAALLISIA SOTAJOUKKOJA



LOHIKÄÄRMEITÄ TAIVAALLA



POHJOLAN PORTIT JA KOKKO-LINTU

Portit Pohjolan näkyvi,
Paistavi pahat veräjät,
Kannet kirjo kimottavat



Jo tulevi Pohjan Kokko,
Etähäinen ennättävi,
Siipi pilviä sipasi,
Toinen vettä vieprahutti,
Sill' on silmät siiven alla,
Näkimet kynän nenässä



KIITOS!